

Орун брэл босхла, делгчкн келлэ айл, овсн-ногъан олн зүсн бнэг гарад, омнэс номгын салыкн брчэр улагтгад, брн теегин сыйхн, дотрас дуулх дурн күрэд ойна.

Нег ним орун гертэсн гарад, дотр бийр делгд икар байрлад, кергар йова йовдлж, Багь-Дорвдэс йисн дууна газрт бэйсн, Урлдана хар толгъад күрч ирвн. Толгъа деер гарад, дорвн узгтан эргдлж хялэ-хн, хн толгъас хоорндагъур гүүсн зурмд, тенбгрт джиргсн шовуд, энд-тендггъур арвал-хбрэдэр гүүсн гбрэд, бмэрэн эргэд хялэхн, унэртал кбрксн улн, хамтхасарн салрн.

“Унгын тбрэч” гндг газр хол биш болхмн гигэд, збвэр йовчкн цагтм, бткн хар утагъан, брвксн салыкнд падрулсн ик хар трактор халжугъарм гарад ирв. Тракторан хаалгын амнд зогсачкад, дбчэд күрсн наста, маштг хар залу буудж ирэд, минн гар авад мендлв.

—Мендтв, ур, аль аймаг?

—Менд, менд! —Сурч намаг тэнджэхшвчи? —гив.

Тингэд келхлэнь, альд, кезэ харгъснь санандм орв.

Турун харгъхд, хар шеемг костюмта, джбблкн булгарг госта, гуч тав-зургъа күрсн наста күн болдж медгдлэ.

—Альдарин йовдлж йовнач? —гилхлэнь, “Унгын-тбрэч” орхар седлэв, —гидж харуцв.

—Тинм болхла, нааран гарад суу би сббнь дуусн кбдлэд, улдсн нег бичкн газрт буудл тэрчкэд, хэрлж йовнав. Мана фермин хаврин тэр тэрлгнэ чилгчнн би кбрэв, —гидж келэд маасхлэзаинэв. Курджнньсн тракторин дуунд кууунд уг соньсгдшо болад, калд дотрн орад суучкад, куундэрэн бидн утдуулдн.

1955 жилин ноябрь сарин эклчэр амрцд гарад, Алтайск крайин, Шипуновск совхозин хойрлгч отделеня, брүүлн гегэн тасрн цагт ирж буугъад, захин ик гергшамин герл узчкэд, ордж ирхлэ, хойр чикн харгъм чигэ дуурнь айтн бээдлж.

Бичкн нургъта болсн учрэр, тулклдэ йовдлж, уралан гархлам, деед бийт, улан кенчрэр буркэтэ стот тбгэдлэд зургъан күн сууцхадж. Теднэ дунд тоомсрта сфур элсн нег хальмг кбвун узгдл. Тедн туст, герин эргт Коммунистическ парть болн мана Советск орн-нутг бурдэсн, нарт делкэн куч-кблсч улсин эцк Владимир Ильич Ленинэ зург блгэтэ бээдлж. Тер зургин дор, Алдр Октябрин 38-ч жилин ббн менд болтхал! —гидж улан кенчрт цагъан узгудэр бичэтэ бэйна.

Трибун деерэс, дбчэд гарсн наста, нигт шар усан гедргэн самлсн, нимгн хо цагъан залу уг келдэжнэ —хургин чилгч бээдлж.

—Мана совхозд, Алдр Октябрин 38-ч жилин ббнэ социалистическ дбрлэнд негдгч орм ээлдэхн —Лиджев Бамба Дорджиевич гилг тракторист. Бамба 1946 жилэс авн мана совхозд эндр бдр күртл тракторист кбдлэд, тфурн зерглэнд йовад, джил болгын Кундтэ грамотар болн унтэ белгар мбрлгднэ.

1954 джилд болн энджил, эмнг болн эмнгршсн газр ээллгдн шундлж, седклэн тавдл кбдлсндэн Цугсоэзин селэнэ эдл-ахун гайхулл орлв. Эндлэ узмджтэ сыйнар кбдлснлэ совхозин дирекцин болн партийн организацияцин нерн деерэс Кундтэ грамотар ачлджанавдн, —гигэд Бамбин барун гар авад, хойрлгч отделеня управляющ ур Тарасов ханлт брв.

Хург чилснэ хббн, Бамба ббрлдж ирэд, гарим авад мendlэд, —“манад одад хонхнчн” —гив.

Хойр брэтэ модн герур да-хулдж ирэд, збвэр уснднэ буурл орад бэйсн эмгиг, эмг гилж нанла таньлулв. Эрэн-дундин наста, эцн хар кууунд күн —гергн, Булгын, эвтэ хойр гарарн, хальмг цэ хббнэ мах, хар шилтэ йрк, —сан бдр-тан хадгылдхасн хот гигэд стол деер гаргъад тавб. Кбгшн ээлжнэ —цэ шингн болвчн идэнэ деедлж болдмн —эн кбвудт цэ келж бг, —гив.

Тооджа хотнн уугвад, ю-бис куундджэгъад: —“Ямаран улан тракторт кбдлджанач? —гилхлэ, эндлэнь ээлжнэ келдженэ:

—Эн, Бамбинчн тракторт хбдлгнэ ут тууджта юмн, эцкиннэ сүл келсн уг билэ, эс адгдэжахлачн келнэ, —гидж эмгн батлдж суув...

1935 джилд Улагсин Дорджин Лидж геинд, урд гарсн урн —Бамбан дуудж авад: —На, Бамба, мбрнэ чикн хойр болв, мордх цаг негн болв.” Эн гериг толгъалх күн чн болвч. Экинчн чидл күршго, би удан бэйшгов, бийдчн далгалд келдженэ: арвн зургъан нас күрвч, алькиннэ чигн медх болвч. Олгэ цаг гилгчн бмкэр болхла оньгдан; би, чини эцкчн, нег унх мбрнэ тблэ насн-джилэн чилэсн болдлв. Тана цагт болхла, батх, унх мбрн биш, трактор, машин ээлх цаг. Советин йоснд болхла, сан-муугыннэ йилгъхч, кблсэн арвалло кбдлхлэ, күн болдж гархч! Минн сүл угм: аргъта болхла трактор —машн йовулдс даслж уз, туунэс даву зббр уга. “Барсин сфурлэс бичэ бэр, бэрсн хббн бичэ тав!” —гидж келэд, зогъдал, збвэр удан бээдлжэгъад, хойр гаран намчлад маньна-дан бэрчкэд, хойр нудэн айнад: “Бамба!.. Кэбсэн ку-цдлж... кбдлсндэн куцдлжго”... гидж сүл уган келэд дакдлж серш угагъэр унгад одв...

Хол газрт кблгар гарад, хаалгын дундург мэрнэ укад, күн харгъдлж икдэ эс болхла, ик зовачь бэтлг. Тер цагт күн харгъад, ацэгыннэ ачад, күрх газргнэ күргхлэ —кблган алдсн куунд келч ик байр болдлж мбн!

Терунлэ айл, Бамбин уйн-багъ наснднэ эцкнэ бнэргэд, бичкн дорн дуурн, кбгшн эк улдхлэнь: “Куунд дбнэгэр, шовун далагъэр” —гигэд олна хуртг кбгшн эк, бичкн дууриннэ колхозин геджэлд авсна хббн, нег джил болад Бамбинг трактористин курст илгэв. 1937 джил курсан чилэгъэд, эврэ колхозлан ирдж трактористр кбдлв.

Дуурв багъ насн болад зэрмдэн тракторан зеврэд хамхрсн цагтнэ, энунэс кезэ хагъцхв! —гидж кесг дакдлж сансн бийнэ, эцкин келсн угин санад, хавр-намрин харнэгъу сб, серунд хар тракториннэ ббрэс гарл уга йова йовдлж, хойр-гурвн джил болад, Чапаевин нертэ колхозлэ 1942 джил күртл кбдлэд, ончта нег тракторист болдлж, олна хург болгынд темдлгдэд, района газетд барлгдал, нернэ гарч йовсн мбн.

Деер келдсн тоотиг тоола йовл, эрвлэсн хар куулгэ эвтэ Бамбин гарт, эрс-эрс-гигэд, фермин барун-ар бийднэ бэйсн бндр модн герин бмн ирэд зогсв. Газрт кблэн күцц тавдлж буугъад уга бэйтл, хо-галэн аджргин хойр тбгэтэ хозлгт зфусн, дундин чигэ наста, толрха кбк нудтэ, тоомсрта бээдлэтэ залу тернэс буудж ирт:

—Мендтв, би эн фермин управляющ Ковалев, —гигэд минн гар авад мендлв.

—Икар ханджанав Бамба, чамаг куцэх гигэд бцкдлур ганчн чини трактор улдлэв, болв тер газриг уд күрлг чилэ гидж санджасн угав! —гигэд барун гаринэ авад, зун гарарн ээмэрнэ ташлж таалв.

—Ур Ковалев, танас нег уг сурдж болхий? —гидж хаджугасн келув.

—Сурги, сурги, —гидж управляющ нанур эргв.

—Эн Бамба Алтайд бээхдэн йир сыйнар кбдлдж йовла, ода ягъдлж кбдлджанэ? —гидж би сурвв.

—Ур Лиджиев, ниднин ноябрь сарин эклчэр ирлэ, ирсн дарунь шин “ДТ-54” гилг трактор бглэвдн. Увлэ малнн хот збблэ, хавр эклхлэ тэрэ тэрлгнэ кбдлв. Бамба бдрин норман эс давуллж куцэсн бдр ховр. Тегэдчн бцкдлур хойр тракторин кех кбдлшг энунд даалгълав. Бамба сэн кбдлх биш, кбдлдж йовсн тракторан ягъдлж халгылдгн халэти! Сббнь дуусн кбдлсн трактор гилж келдлж болхий? —гидж келэд Ковалев, гилвксн хар тракториг одад гарарн илв.

—Тегэдчн сыйнар кбдлнэ! Управляющ часан хялчкэд: “Йисн час болдж, директорт байрга заньг соньсхна, мана фермд тбрскн газрган шин ирсн хальмгуд: Лиджин Бамба, Нэдвдэ Озн болн нань чигн механизатормудин нилчэр эндлж тэрэнэ кбдлмшэн совхоздан негдгч болдж чилэвдн. Даки нег ханлт бргдженэ!” —гигэд Бамбин гар атхкад, хозлг деерэн гарв, хо-галэч аджргнэ ху-салыкн мет ормасн авад гарв.

Арднэ адгъм угагъэр гарн дуурэн угагъэд, Бамба гертан ордж ирчкэд, дер дорасн дбрвдлжн деггр гаргъв. Дотрнэ олн зүсн цаасн бээдлж.

—Би чамд зуурэн збрц уг келсн угав, минн эцкнэ Тенгэс гархд, хаврган бгх болсн укрьн ода бийнэ уга. Олгэ цагт, куунэ кесн кбдлмш, кезэд болвчн урхш. Ниднин

Алтайск гархд, мана директор келлэ: “Бамба, чини сыйнар кбдлсиг бидн мартш угавдн, газрган күрэд хайган мандл илгэ” —гилэ.

—Нааран ирэд хайган тавсн хббн эн хойр цаасн ирв, —гигэд дундлэсн хойр цаас авад узулв: эн орден авхднэ йбрэсн телеграммс бээдлж.

Увлднэ нигт цагъан цасн орад, хар газрин кбрс буркэд, урсад гүүдхэсн гол, унэртэд доран кбрхлэ, деегурнэ гарсн куунд, дангын эн бэйлэд бээх болдж медгднэ. Хаврин сыйн нарн гарад, халун салыкн улагъад, хялэсн усн гүүхлэ, кбдлрло бэйсн гол кбвэгъэрн урсад, эмг мбрн кевтэ туулэд, ээм деерк хувцан унгагъад, хойр кбвэгъэсн давад, хаалгъдан харгъсн тоотиг хамхлэд, кууцэд авад гархланэ, —хаджуднэ бэйсн куунд зогсачл болшго элдү ик чидлнэ медгднэ.

Туунлэ айл, КПСС-н ЦК-н 1953 жилин сентябрьск болн 1954 жилин февральск-мартоск пленумсин шиндрэсн иштэ, кесг джилдэн кбдлрло бэйсн селэнэ эдл-ахуг шунм-

гъагар ббдлулхмн, эмнг болн эмнгршсн газриг олэлдлж, эдлжго тегээр бэйсн улсин бэйлг брчмн гисн дуудврт, мана советск айтс маньгъэс кевтэ босдж, гурвн джилн эргдл куцэгъад, газдин орн-нутгудт, алдр Ленинэ бурдэсн Коммунистическ партин олн-аймтнэ ухан седкллэ ирлчдлжх политикн зогсачл болшгонэ медгдв. Эн ик, хаврин голин долгъан мет, хад чоулг кблврулэд, хар газрин кбрс делгэд, олн келн орс, украинц, хасг, маньгъд, хальмг айтсин куцэдлжх ик тбрт орлчлж йовх Лиджин Бамба, оньг-зуркэн бгч, бдр сббгын кирца медлго йовсн: Деед Советин Президиумин Указар: “Куч-кблснэ Улан туг” —орденэр ачлгдв.

Олгэ цагт, ббрхн джимудин дунд мах, ус, тос гаргъгъэр США-г куцкн гилж мана алдр мбнчк Партин дуудврт эн Бамбала айл эгл улэс, ухан-селкн, куч-кблсэн бгч, шунмгъагар кбдлхлэ, ахрхн болгнн дунд Америкн куцхнэ лавта унн.

Багь-Дорвэ селэн.